

I. STUDII. CERCETĂRI. ARTICOLE

DIZABILITATEA, O PROBLEMĂ DE DREPTURILE OMULUI

ANNA MARIA CUN NEAGOE*

Abstract:

With the paradigm shift from the medical to the social approach, disability was reclassified as a human rights issue. This is supported by several international documents. The latest and most important one is the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, a document whose purpose is to promote, to protect and to provide full exercise of all the fundamental human rights by all persons with disabilities, without discrimination based on disability.

A disability legislation based on human rights acts as a "civilizing factor" is needed in any society that respects diversity and aims to create a truly open society for all.

Keywords: disability, persons with disabilities, human rights, international conventions and instruments, The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

Résumé:

Avec le changement de paradigme de la médecine à l'approche sociale, le handicap a été reclassé comme une question de droits de l'homme. Ceci est soutenu par plusieurs documents internationaux. Parmi ceux-ci le plus important est la nouvelle Convention des Nations Unies relative aux droits des personnes handicapées, un document qui vise à promouvoir, protéger et assurer la pleine jouissance de tous les droits fondamentaux de toutes les personnes handicapées sans discrimination fondée sur le handicap.

Une législation sur le handicap fondée sur les droits de l'homme agit comme un «facteur de civilisation" dans une société qui respecte la diversité et vise à créer une société véritablement ouverte à tous.

Mots-clés: handicap, les personnes handicapées, droits de l'homme, des conventions et instruments internationaux, Convention des Nations Unies relative aux droits des personnes handicapées.

Dizabilitatea este unul dintre criteriile de discriminare ce a însoțit evoluția umanității din cele mai vechi timpuri, până în prezent.

Astfel, în Epoca de Piatră persoanele cu dizabilități erau izgonite din triburi, în Antichitate, erau aruncate de pe stânci, iar în Evul Mediu și Renaștere acestea erau foarte rău tratate, comportament stimulat în principal de atitudinea Bisericii Catolice, care determina respingerea acestora, fiind considerate latura satanică și consecința greșelilor părinților lor. Nici Epoca Modernă nu a adus schimbări de esență în ceea ce privește atitudinea societății: de teama de a nu fi etichetați inferiori în comunitățile din care făceau parte, chiar și familia proceda la excluderea celor infirmi¹.

* Cercet. șt.

¹ A se vedea Alexandra Mărgineanu, Viorel Mărginean, *Despre discriminarea persoanelor cu handicap de-a lungul istoriei*, Revista Caiete Silvane, 2009.

Spre sfârșitul Epocii Moderne persoanelor cu dizabilități încep să li se recunoască drepturi sociale și chiar anumite privilegii, însă, acestea au continuat să facă față discriminărilor.

Cu timpul, societățile moderne și-au schimbat atitudinea față de persoanele cu dizabilități, astfel că, acestea au astăzi drept de vot, acces mai larg la viața socială, dreptul la educație, drepturi egale la bunuri și servicii.

Mulți oameni ar crede că religiile sunt cele care privesc dizabilitatea ca pedeapsă pentru un comportament greșit, dar, cel puțin în patru dintre marile religii ale lumii dizabilitatea are un cu totul alt rol: în religia creștină, islamică, evreiască și budistă persoanele cu dizabilități joacă un rol important în cadrul comunității. Dizabilitatea nu este o pedeapsă pentru greșeli, ci are rolul de a arăta celorlalți – oameni sănătoși și prosperi - respect, umilință, caritate.

De la început, creștinismul a încercat să

integreze persoanele cu dizabilități în societate ca și creații ale lui Dumnezeu – Evangheliile vorbesc de faptul că Isus obișnuia să trăiască printre orbi, paralizați, surzi sau epileptici și oameni bolnavi mintal, pentru a-i servi, a le fi umil – fapte care l-au mărit în fața lui Dumnezeu.

În cultura Greco-romană, persoanele cu dizabilități erau în grija sclavilor, dar mai târziu, creștinismul le-a adus în custodia comunităților creștine și apoi în instituții fondate de biserică.

Una dintre icoanele afișate de Biserica Ortodoxă îl prezintă pe Sf. Mucenic Hristofor înfățișat cu un cap de câine ceea ce semnifică, deci, că și printr-o persoană cu dizabilități trăiește Dumnezeu.

Pentru a-i ajuta pe alții, în cultura evreiască este înrădăcinată obligația de a sprijini persoanele mai slabe, de a le accepta ca ființe umane, de a le sprijini să devină independente.

În religia budistă, conceptul de Karmă explică o cauză de dizabilitate - persoanele cu dizabilități primesc Karma din viața trecută, fiind văzută ca rezultat al unor greșeli comise anterior. Și totuși, în viziunea acestei religii, pentru persoanele cu dizabilități, dar și pentru celelalte persoane din jurul acestora, dizabilitatea oferă posibilitatea de a dezvolta o Karmă bună pentru o viață viitoare.

În credința islamică, persoanele cu dizabilități ocupă un loc special în fața lui Allah, au dreptul la un mare suport.

Această scurtă incursiune printre cele patru religii ale lumii arată că persoanele cu dizabilități au rolul de a-i învăța pe ceilalți umilința și caritatea, importante pentru o viață liniștită bazată pe respect și dragoste pentru semenii.

Concepte abordate. Termenul „dizabilitate/handicap” a pătruns în limbajul legislativ și administrativ după anii 1950. Până atunci, termenul utilizat pe scară largă pentru desemnarea unei persoane cu deficiență era cel de „infirm”, iar starea respectivă era considerată „infirmitate”.

În accepțiunea tradițională, sfera noțiunii de „persoană cu dizabilități” era sinonimă celei de

„persoană cu infirmitate”.² Această categorie cuprindea persoane care, din cauza unor deficiențe senzoriale, motorii sau intelectuale, pe perioade determinate sau permanente, dispuneau de posibilități inferioare de acțiune, comparativ cu persoanele considerate „normale”, astfel că, acele persoane care nu se conformează trăsăturilor „medii” ca frecvență în colectivitate nu mai sunt considerate „normale”. Această abordare comparativă presupune atât o relație de cauzalitate între un deficit de ordin fizic, senzorial sau psihic, și posibilitățile de acțiune, cât și o comparație a caracteristicilor individuale cu cele ale unui sistem de referință constituit din ansamblul trăsăturilor cele mai frecvente în cadrul colectivității. În spiritul abordării tradiționale, imaginea persoanelor cu dizabilități este dominată de aspectele ce țin de „neputință” (absență a puterii fizice, psihice, economice, profesionale, relaționale, civice etc.), unul dintre efecte fiind cel al discreditării sau al prejudiciului cu care se confruntă persoanele cu handicap.

În anul 1975, *Declarația Drepturilor Persoanelor cu Handicap (disabled persons)*³ a definit termenul „persoană handicapată (disabled person)” ca fiind orice persoană în imposibilitatea de a asigura pentru ea, în întregime sau parțial, necesitățile unei vieți normale, individuale și/sau sociale, ca urmare a unei deficiențe, fie congenitale sau nu, a capacităților sale fizice sau mentale.

În anul 1980, cercetătorului P. Wood definea handicapul ca pierdere sau limitare a șanselor de a lua parte la viața comunității la un nivel egal cu al celorlalți, ceea ce presupune identificarea dificultăților cu care persoana se confruntă, în condiții specifice ale mediului fizic, social, cultural, familial etc.⁴ Noțiunea a fost astfel analizată sub trei aspecte:

Infirmitatea sau Deficiența („impairment”) – operațională la nivelul „organismului”, desemnează orice pierdere, anomalie sau dereglare a unei structuri sau a unei funcții anatomice, fiziologice ori psihice.

² A se vedea Livius Manea., *Asistența socială a persoanelor cu dizabilități*, București, 2008, p. 6.

³ Adoptată de Organizația Națiunilor Unite prin Rezoluția 3447 din 9 decembrie 1975.

⁴ Ibidem, p. 9.

Incapacitatea sau Dizabilitatea („disability”) ilustrează limitarea funcțională sau restricția în activitate (de durată) cauzate de o deficiență, desemnând orice reducere, lipsă ori pierdere (rezultând dintr-o deficiență) a aptitudinii de a desfășura o activitate în condițiile considerate normale pentru o ființă umană.

Handicapul („handicap”) definit ca orice dezavantaj de care suferă o anumită persoană ca urmare a unei deficiențe sau a unei dizabilități care o împiedică să satisfacă total ori parțial sarcinile considerate normale pentru ea (în raport cu vârsta, genul și cu diferiți factori sociali și culturali). Noțiunea de handicap descrie rolul social atribuit persoanei cu deficiență sau dizabilitate, rol care o plasează ca dezavantajată comparativ cu alte persoane. Dezavantajele apar și se manifestă în cadrul interacțiunii persoanei cu mediul ei social și cultural specific.

Aceste trei concepte distincte au stat la baza elaborării *Clasificării Internaționale a Deficiențelor, Dizabilităților și Handicapurilor (ICIDH-1)* adoptată ca document de lucru de către Organizația Mondială a Sănătății în anul 1980.

Definiția adoptată de Organizația Mondială a Sănătății în anul 1980 a fost preluată în „*Programul mondial de acțiune privind persoanele cu handicap*” adoptat de Adunarea Generală Organizației Națiunilor Unite la 3 decembrie 1982 și în toate documentele ulterioare: „Handicapul este o funcție a relației dintre persoanele cu deficiențe și mediul înconjurător. Apare atunci când acestea întâlnesc bariere culturale, fizice sau sociale, care le împiedică accesul la diferitele sisteme ale societății și care sunt disponibile altor cetățeni. Astfel încât handicapul este pierderea sau limitarea ocaziilor de a lua parte la viața comunității la un nivel egal cu al celorlalți”⁵.

În iunie 1983, Organizația Internațională a Muncii (OIM), organism specializat al Organizației Națiunilor Unite a adoptat *Convenția nr. 159 pentru instruirea și angajarea persoanelor handicapate* (disabled persons) care a definit „persoana handicapată

(disabled person)” ca fiind „un individ ale cărui perspective de a obține sau menține un loc de muncă adecvat și de avansa în muncă sunt reduse substanțial ca rezultat al unei deficiențe fizice sau mentale, identificate corect.” Definiția din Convenția OIM nu are pretenția de a fi o definiție cuprinzătoare, universal aplicabilă, intenția sa este de a oferi o clarificare a ceea ar putea însemna persoanele cu handicap, în contextul ocupării forței de muncă și a măsurilor de muncă⁶.

În decembrie 1993 Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 48/96, a adoptat *Regulile Standard privind Egalizarea de Șanse pentru Persoanele cu Handicap*, document elaborat ca urmare a experienței acumulate pe parcursul Decadei Națiunilor Unite pentru Persoanele cu Handicap (1983-1992). Conceptele preluate de *Reguli* sunt cele din *Programul mondial de acțiune privind persoanele cu handicap* și reflectă dezvoltarea acestora pe perioada Decadei Națiunilor Unite pentru Persoanele cu Handicap.

Termenul „dizabilitate” rezumă un număr mare de diferite limitări funcționale care apar la orice populație, în orice țară din lume, datorate unor deficiențe fizice, intelectuale sau senzoriale, condiții medicale sau boli psihice care pot fi permanente sau temporare.

Termenul „handicap” înseamnă pierderea sau limitarea posibilităților de a lua parte la viața comunității la un nivel egal cu ceilalți. Acesta descrie relația dintre persoana cu handicap și mediul, scopul fiind acela de a sublinia accentul pe deficiențele din mediu și din multe activități organizate în societate, de exemplu, informare, comunicare și educație, care împiedică persoanele cu handicap să participe în condiții egale.

Căutarea unei definiții unitare, riguroase, care să nu stigmatizeze, a constituit obiectul preocupărilor ulterioare. În anul 2001, Organizația Mondială a Sănătății, revenind asupra lucrării anterioare, a elaborat *Clasificarea Internațională a Funcționării,*

⁵ A se vedea Virginia Crețu, *Incluziunea socială și școlară a persoanelor cu handicap. Strategii și metode de cercetare*, București, 2006, p. 20.

⁶ A se vedea Otto Geiecker, Willi Momm, *Disability: Concepts and Definitions, in Encyclopedia of Occupational Health and Safety*, Edited by Jeanne Mager Stellman, Ed. International Labor Organization, Geneva, 2011.

Dizabilității și Sănătății (CIF), recunoscând că, în ciuda eforturilor depuse de toată lumea, chiar termenii utilizați în noul document pot fi stigmatizați și să pună etichete. Ca reacție la această problemă, încă de la începutul procesului de revizuire s-a luat decizia de a se renunța în totalitate la termenul „handicap” și de a se utiliza termenul „dizabilitate” ca termen general, global, utilizat pentru a desemna un fenomen multidimensional care rezultă din interacțiunea dintre oameni și mediul lor fizic și social, dintre caracteristicile de sănătate și factorii contextuali. Din diverse motive, atunci când se referă la persoane, unii preferă să utilizeze termenul „persoană cu dizabilități”, în timp ce alții preferă „persoane dizabiliate”, dar categoriile CIF sunt exprimate într-un mod neutru, care să evite utilizarea unor termeni depreciativi, stigmatizanți sau a unor conotații nepotrivite (pre ex. În loc de „persoană cu handicap mintal” CIF folosește termenul de „persoană cu o problemă de învățare”)⁷.

Adoptarea și intrarea în vigoare a *Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități* (CDPD) marchează o schimbare profundă în abordările existente cu privire la dizabilitate: accentul nu mai este pus pe „imperfecțiunea” percepută a persoanei, ci, dimpotrivă, vede dizabilitatea ca o „patologie a societății”, care este rezultatul eșecului societăților de a fi incluzive și a se adapta diferențelor individuale. Societățile trebuie să se schimbe, nu individul, iar CDPD furnizează un „traseu” pentru o asemenea schimbare.

Persoanele cu dizabilități includ acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Abordarea medicală a dizabilității. Așa cum este descris în *Clasificarea internațională a funcționării, dizabilității și sănătății*, modelul

⁷ CIF – Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății, OMS, 2001, p.247, revizuită prin Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății – versiunea pentru copii & tineri – CIF-CT, OMS, 2007, p. 255.

medical consideră dizabilitatea ca pe o problemă a persoanei, cauzată direct de boală, traumă sau altă stare de sănătate care necesită o îngrijire medicală, oferită ca tratament individual de către profesioniști. Managementul dizabilității are ca scop vindecarea sau adaptarea și schimbarea comportamentului individului. Îngrijirea medicală devine, în acest sens subiectul principal, la nivel politic, principalul răspuns este unul de modificare sau reformare a politicilor de îngrijire medicală⁸.

Modelul medical a creat o ierarhizare în cadrul construcției sociale a dizabilității și în determinarea egalității, prin⁹:

- etichetarea într-un mod care consideră că persoana cu dizabilități este inferioară;
- dezvoltarea tratamentului, îngrijirii, inclusiv a practicii și standardelor profesionale, a legislației și beneficiilor, pe baza acestei etichete de inferioritate socială;
- negarea paternalistă a libertăților și autodeterminării.

Modelul medical privește dizabilitatea ca pe o problemă individuală, promovând modul de privire a persoanelor cu dizabilități ca dependenți și având nevoie de tratament și îngrijire, justificând astfel calea prin care persoanele cu dizabilități au fost excluse sistematic din societate. În acest model persoana cu dizabilități este problema, nu societatea.

Persoanele cu dizabilități resping acest model – ei spun că acesta a dus la scăderea respectului propriu, nedeveloparea abilităților vieții, educație slabă și un grad mare de neangajări. Toți recunosc că *modelul medical* duce la ruperea legăturilor naturale cu familiile, comunitatea și societatea în general¹⁰.

Abordarea socială. Potrivit *Clasificării internaționale a funcționării, dizabilității și sănătății*, *modelul social* al dizabilității consideră dizabilitatea ca fiind în principal, o problemă creată social și o chestiune care ține în primul rând de integrarea completă a individului

⁸ CIF – Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății, Organizația Mondială a Sănătății, Geneva, 2001, p. 20.

⁹ A se vedea Livius Manea, *Dizabilitatea ca factor de risc privind accesul la serviciile de educație*, Rev. Calitatea vieții, XVII, nr.1-2, 2006.

¹⁰ *Înțelegerea dizabilității - ghid de bune practici*, ETTAD - 134653-UK-GRUNDTVIG-GMP.

în societate. Dizabilitatea nu este un atribut al unui individ, ci un complex de condiții create de mediul social. Din această cauză, managementul acestei probleme necesită acțiune socială și este responsabilitatea comună a întregii societăți, în sensul producerii acelor schimbări de mediu necesare participării persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții sociale. Managementul dizabilității este așadar o problemă de atitudine și ideologie, care implică o schimbare socială, ceea ce, în termeni politici, devine o problemă de drepturi ale omului.¹¹

Așadar, *modelul social* pune accentul pe modul în care caracteristicile necorespunzătoare ale mediului fizic și social determină constrângeri la nivelul unei categorii de persoane. Toate persoanele cu dizabilități se confruntă cu experiența dizabilității ca restricție socială, dacă asemenea restricții apar drept consecințe ale inaccesibilității mediului construit, noțiunilor discutabile privind inteligența și competența lor socială, incapacității publicului general privind utilizarea limbajului semnelor, utilizarea alfabetului Braille sau atitudinilor ostile ale celor fără dizabilități vizibile¹².

Din perspectiva modelului social, intervențiile se concentrează asupra mediului, urmărindu-se eliminarea restricțiilor, a barierelor care împiedică participarea persoanelor cu deficiențe la diferitele aspecte ale vieții sociale, dizabilitatea nemaifiind văzută ca o problemă individuală ci ca un fapt social cauzat de politică, practică, atitudini și/sau mediu înconjurător.

Mișcarea persoanelor cu dizabilități consideră că soluția problemei referitoare la dizabilitate se află în restructurarea societății, scop realizabil de care poate beneficia toată lumea.

Abordarea bazată pe drepturile omului. În modelul bazat pe drepturile omului, dizabilitatea apare ca un concept în evoluție ce rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică

participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți. În acest caz, problematica dizabilității trebuie să devină parte integrantă a strategiilor relevante ale dezvoltării durabile iar discriminarea oricărei persoane pe criterii de dizabilitate devine o încălcare a demnității și valorii inerente a omului.

Pornind de la ideea de diversitate a persoanelor cu dizabilități, modelul drepturilor omului recunoaște contribuțiile valoroase – existente și de perspectivă – aduse de persoanele cu dizabilități la bunăstarea generală și la diversitatea comunităților din care fac parte, precum și faptul că promovarea exercitării depline a drepturilor omului și a libertăților fundamentale de către persoanele cu dizabilități și deplina participare a acestora vor avea ca rezultat întărirea sentimentului de apartenență și dezvoltarea semnificativă a societății în plan uman, social și economic.

Pentru a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, dar mai ales pentru a se implica activ în procesele de luare a deciziilor, în elaborarea de politici și programe, inclusiv a celor care le privesc în mod direct, o importanță deosebită are accesibilitatea la mediul fizic, social, economic și cultural, la sănătate și educație și la informare și comunicare. De asemenea, în modelul bazat pe drepturile omului, individual, având îndatoriri față de alți indivizi și față de comunitatea căreia îi aparține, are responsabilitatea de a lupta pentru promovarea și respectarea drepturilor recunoscute în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Dizabilitatea, o problemă a drepturilor omului. Odată cu schimbarea de paradigmă de la abordarea medicală la abordarea socială a dizabilității, aceasta a fost reclasificată ca o problemă a drepturilor omului, instituție a dreptului internațional. Reformele în acest domeniu au fost destinate să ofere șanse egale pentru persoanele cu dizabilități și pentru a expune segregarea, instituționalizarea și excluderea lor ca forme tipice de discriminare pe criteriul dizabilitate. Evoluția legislației din domeniul drepturilor civile pentru persoanele cu dizabilități a determinat evoluția paradigmelor

¹¹ CIF – Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității ..op. cit..

¹² A se vedea Livius Manea, *Dizabilitatea ca factor de risc* ...op. cit..

juridice naționale, de la legislația bazată pe acordarea de beneficii la cea a drepturilor civile. Această nouă dimensiune a legii dizabilității a reprezentat un punct de reper important pe calea spre recunoaștere a drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități, un drum pe care tot mai multe guverne par a fi dispuse să-l parcurgă¹³.

Cu toate acestea, rămâne neclar domeniul de aplicare al schimbării. În cazul în care abordarea dizabilității este una medicală, reflectată în legile mai vechi ale dizabilității care urmăresc doar acordarea de beneficii, ar trebui ca guvernele să înlocuiască aceste legi cu ceea ce se numește legislația drepturilor civile? Mai este nevoie de beneficii care în mod tradițional au fost acordate drept compensație pentru excluziunea socială? Care sunt efectele juridice ale înlocuirii modelului medical al dizabilității cu cel social? Aceste întrebări ridică, în primul rând problema delicată a modului de distribuire a resurselor în societate.

Apoi, de asemenea, aceste probleme sunt strâns legate de o altă problemă care afectează rezultatul reformei legislației din domeniul dizabilității: principiul egalității, care ridică întrebări suplimentare, cum ar fi: egal față de cine, în ce măsură și în ce condiții? Este suficient să creăm un sistem incluziv în toate domeniile: educație, ocupare, participare politică, sau este nevoie să ne asigurăm că toate aceste drepturi pot fi exercitate de persoanele cu dizabilități? Este asigurată exercitarea acestor drepturi în situația în care, spre exemplu, școlile, locurile de muncă și clădirile publice sunt accesibile, dar transportul public nu este? Vorbim de egalitate dacă lucrătorii cu dizabilități primesc același salariu ca și cei fără dizabilități, dar trebuie să aloce șaiszeci la sută din salariul lor pentru serviciile de asistență personală de care angajații fără dizabilități nu au nevoie?

Procesul de reformă a legislației din domeniul dizabilității a început în toate părțile lumii. Statele Unite și Canada au fost primele țări care au adoptat legi anti-discriminare și cele

¹³A se vedea Theresia Degener, Gerard Quinn, *A Survey of International, Comparative and Regional Disability Law Reform*, www.dredf.org.

referitoare la drepturile omului pentru persoanele cu dizabilități.

Noile legi privind egalitatea pentru persoanele cu dizabilități au apărut atât la nivel național cât și la nivel internațional. Există astăzi instrumente internaționale obligatorii sau nu în domeniul drepturilor omului, adoptate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, care protejează în mod explicit drepturile persoanelor cu dizabilități.

La nivel regional, Organizația Statelor Americane (OAS) și Uniunea Europeană (UE) au adoptat o legislație puternică în privința egalității pentru persoanele cu dizabilități.

Mișcările naționale pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, care par să fi învățat repede una de la alta, precum și să coopereze între ele la nivel internațional, au reprezentat o forță majoră care a sprijinit modificările legislative în sensul celor precizate mai sus.

Peste 40 de națiuni au adoptat legislația împotriva discriminării dizabilității în anii 1990¹⁴.

Așadar, dizabilitatea este o chestiune legată de drepturile omului, deoarece¹⁵:

- persoanele cu dizabilități se confruntă cu nedreptăți – de exemplu, atunci când li se neagă dreptul la angajare, educație sau participare politică din cauza dizabilității lor;

- persoanele cu dizabilități sunt supuse violării demnității – de exemplu, atunci când sunt supuse violențelor, abuzului, prejudecăților sau lipsei de respect din cauza dizabilității lor;

- unora dintre persoanele cu dizabilități li se neagă autonomia – de exemplu, atunci când sunt supuse sterilizării involuntare, sau când sunt internate în instituții împotriva voinței lor, sau când sunt considerate incompetente din punct de vedere legal din cauza dizabilității lor.

O serie de documente internaționale au subliniat faptul că dizabilitatea este o chestiune ce privește drepturile omului: Carta Națiunilor Unite (1945) care recunoaște demnitatea

¹⁴ A se vedea Gerard Quinn et al, *The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability*. New York and Geneva, United Nations, 2002 (<http://www.icrpd.net/ratification/documents/en>).

¹⁵ *Raportul Mondial privind dizabilitatea*, Organizația Mondială a Sănătății și Banca Mondială, 2010.

intrinsecă, valoarea și drepturile egale și inalienabile ale omului ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume; Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), primul instrument internațional care a prevăzut drepturile civile și politice, precum și drepturile economice, sociale și culturale, de care trebuie să se bucure orice persoană, subliniindu-se importanța protejării acestora într-un sistem de drept; deși nu este un act juridic, neavând puterea juridică a unui tratat, totuși, de-a lungul timpului, ea a fost folosită ca un document de referință ce cuprinde standardele minime în domeniul drepturilor omului. Textul Declarației s-a impus ca incluzând concepția comunității internaționale în acest sens, fiind invocată ori de câte ori existau încălcări flagrante ale acestor drepturi. Ca atare, poate cu temei, ea a fost considerată ca făcând parte din dreptul internațional cutumiar¹⁶.

Cele 30 de articole ale Declarației Universale a Drepturilor Omului enunță drepturile esențiale ale omului și libertățile fundamentale pe care le pot pretinde fără discriminare de orice fel, ce pot fi grupate astfel¹⁷:

- prima categorie de drepturi privește drepturile și libertățile de ordin personal: viață, libertate, siguranța și demnitatea persoanei, protecția egală în fața legii, garanția împotriva sclaviei, torturii, arestărilor și pedepselor arbitrare, recurs judiciar împotriva abuzurilor;

- a doua categorie privește drepturile individului în raporturile sale cu grupările din care face parte și cu elementele lumii exterioare – bărbatul și femeia au, pe picior de egalitate, dreptul de a se căsători, de a întemeia o familie, de a avea un cămin, un domiciliu, un azil în caz de persecuție;

- a treia categorie este cea a facultăților spirituale, a libertății de exprimare, de reuniune de asociere, dreptul de a lua parte la treburile publice și de a participa la alegeri periodice corecte, voința poporului fiind proclamată ca fundament al autorității puterilor publice.

- a patra categorie este cea a drepturilor economice, sociale și culturale – dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la securitate socială, la libertăți sindicale, precum și dreptul la educație, la recreere, la viață culturală, la protecția creației intelectuale sau artistice.

Pactele internaționale privind drepturile omului¹⁸ (Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice¹⁹) (adoptate în 1966 prin Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 2200A (XXI)) care, pornind de la afirmațiile Declarației Universale a Drepturilor Omului – „idealul ființei umane libere, bucurându-se de libertățile civile și politice și eliberată de teamă și de mizerie, nu poate fi realizat decât dacă se creează condiții care permit fiecăruia să se bucure de drepturile sale civile și politice, ca și de drepturile sale economice, sociale sau culturale”- declară universal dreptul la autodeterminare și reafirmă dreptul egal pe care-l are atât bărbatul cât și femeia de a se bucura de toate drepturile. De asemenea, prevede garanții contra suprimării sau limitării nelegale a drepturilor omului sau a libertăților fundamentale și împotriva interpretării eronate a dispozițiilor acestora pentru a justifica violarea unui drept sau a unei libertăți.

Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965 a intrat în vigoare la 4 ianuarie 1969²⁰, reafirmă convingerea că discriminarea între ființele umane pentru motive de rasă, culoare sau origine etnică este un obstacol în calea relațiilor pașnice de prietenie între națiuni, fiind susceptibilă să tulbure pacea și securitatea popoarelor, precum și coexistența armonioasă a persoanelor în cadrul aceluiași stat, astfel că, statele-părți condamnă discriminarea rasială și se angajează să urmeze, prin toate mijloacele potrivite și fără întârziere,

¹⁶ A se vedea Voir A. Kiss, *Le rôle de la Déclaration universelle des droits de l'homme dans le développement du droit international*, ONU, Bulletin des droits de l'homme, 1988, p. 51.

¹⁷ A se vedea Irina Moroianu Zlătescu, *Drepturile Omului – un sistem în evoluție*, Ed. IRDO, p.79-80

¹⁸ Ratificate de România prin Decretul-lege nr. 212/1974

¹⁹ Ambele Pacte au fost ratificate de România prin Decretul 212 din 31 octombrie 1974.

²⁰ România a aderat la Convenție la 14 iulie 1970, fiind ratificată prin Decretul nr. 345, publicat în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 92 din 28 iulie 1970.

o politică menită să elimine orice formă de discriminare rasială, să favorizeze înțelegerea între toate rasele.

Declarația drepturilor persoanelor cu handicap (disabled persons), proclamată prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 3447 din decembrie 1975, a avut în vedere necesitatea de „a ajuta persoanele cu handicap (disabled persons) să-și dezvolte aptitudini în cele mai diverse domenii de activitate în vederea promovării, în măsura posibilă, a integrării lor în viața socială normală”. Astfel, stabilind că persoana cu handicap (disabled person) reprezintă „orice persoană în incapacitate de a-și asigura, prin ea însăși, total sau parțial, necesitățile unei vieți individuale sau sociale normale, din cauza unei deficiențe congenitale sau nu, a capacităților sale fizice sau mentale”, aceasta²¹:

- trebuie să se bucure de toate drepturile enunțate. Aceste drepturi trebuie recunoscute tuturor, fără nicio excepție și fără distincție sau discriminare bazate pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică, origine națională sau socială, de avere, naștere sau de orice altă situație;

- are dreptul la respectarea demnității umane. Ea are, indiferent de originea, natura și gravitatea deficiențelor sau tulburărilor sale, aceleași drepturi fundamentale ca și concetățenii de vârstă;

- are aceleași drepturi civile și politice ca și celelalte ființe umane, în măsura în care are discernământ;

- are dreptul la tratamente medicale, psihologice și funcționale, acestea cuprinzând proteze și orteze, la programe de reabilitare, la educație, la pregătire și readaptare;

- are drept la securitate economică și socială, la un nivel de viață decent; are dreptul ca nevoile sale particulare să fie luate în considerare de către societate;

- are dreptul să trăiască în mijlocul familiei sale sau într-un cămin specializat, după caz;

- are dreptul să fie protejat împotriva

oricărei exploatari, oricărei reglementări sau tratamente discriminatorii, abuzive sau degradante;

- are dreptul să beneficieze de o asistență legală calificată.

Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979, intrată în vigoare la 3 septembrie 1981²², s-a construit pornind de la premisele conform căreia discriminarea față de femei violează principiile egalității în drepturi și respectului demnității umane, împiedică participarea femeilor, în aceleași condiții ca bărbații, la viața politică, socială, economică și culturală din țara lor, creează obstacole creșterii bunăstării societății și a familiei și împiedică femeile să-și servească țara și omenirea în deplinătatea posibilităților lor. Convenția solicită statelor părți să adopte măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în viața politică și publică, în ceea ce privește educația, în domeniul angajării în muncă și în domeniul sănătății (art.7-11).

Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Handicap, document adoptat în decembrie 1982 de Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția 37/52, are drept temă centrală „egalizarea șanselor”, potrivit căreia „persoanele cu handicap permanent care au nevoie de servicii de sprijin din partea comunității, de ajutor și echipamente pentru a duce o viață cât mai apropiată de cea normală, atât acasă, cât și în societate, trebuie să aibă acces la astfel de servicii. Cei care trăiesc împreună cu persoane cu dizabilități și le ajută în activitatea zilnică trebuie să fie, de asemenea, sprijiniți pentru a beneficia de odihnă și relaxare și a avea posibilitatea de a se îngriji de propriile nevoi”.

Mai mult, în document se precizează că „așa cum persoanele cu handicap au drepturi egale cu celelalte, ele au și obligații egale. Este datoria lor să participe la construcția societății”. Astfel, tinerilor cu handicap trebuie să li se asigure

²¹ A se vedea Irina Moroianu Zlătescu, Florian Sălăjeanu, *Egalitate de șanse pentru persoanele cu handicap*, IRDO și ANPH, 2004.

²² Ratificată de România prin Decretul nr. 342, publicată în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 94 din 28 noiembrie 1981.

șanse de a avea o carieră profesională, nu să fie instituționalizați și să trăiască din ajutorul statului.

Implementarea *Programului* a necesitat integrarea în politicile naționale a unor strategii pe termen lung pentru dezvoltarea economică, a unor activități de prevenție, care să se refere și la dezvoltarea și utilizarea tehnologiei pentru prevenirea dizabilității, și a legislației care să elimine discriminarea în ceea ce privește accesul la servicii, securitate socială, educație și angajare în muncă.

De asemenea, *Programul* subliniază necesitatea creării în fiecare stat a unui organism distinct, cu rol de coordonare, la nivel național, a strategiilor și politicilor de protecție a persoanelor cu dizabilități.

Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984 și intrată în vigoare la 26 iunie 1987²³, solicită fiecărui stat parte să ia măsurile legislative, administrative, judiciare și alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură pe teritoriul de sub jurisdicția sa, definind „tortura” ca fiind orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferință puternică, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sa cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane.

Convenția privind Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, intrată în vigoare la

2 septembrie 1990,²⁴ definește *copilul* ca fiind orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, garantând drepturi tuturor copiilor care țin de jurisdicția statelor părți, fără nicio distincție, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului sau a părinților sau a reprezentanților săi legali, de originea lor națională, etnică sau socială, de situația lor materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă situație.

Regulile Standard privind Egalizarea de Șanse pentru Persoanele cu Handicap, document adoptat în decembrie 1993 de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 48/96, elaborat ca urmare a experienței acumulate pe parcursul Decadei Națiunilor Unite pentru Persoanele cu Dizabilități (1983-1992). Documentul se bazează pe Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactele internaționale cu privire la drepturile omului, Convenția cu privire la drepturile copilului, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor și Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Handicap.

Regulile au pregătit terenul pentru o abordare a dizabilității prin prisma drepturilor și au permis o schimbare importantă de poziție, de la protecție socială la drepturi acordate persoanelor cu dizabilități în context global. Deși Regulile nu au forță obligatorie pentru statele membre ONU, ele presupun voință morală și politică pentru acțiune.

Scopul Regulilor este „de a asigura că fetele și băieții, femeile și bărbații cu handicap, ca membri ai societății din care fac parte, să poată exercita aceleași drepturi și obligații ca restul persoanelor”. Cele 22 de reguli sunt grupate în trei categorii:

- Prima categorie o reprezintă cea a condițiilor pentru participarea egală: *creșterea conștientizării, asistența medicală, reabilitare, servicii de sprijin;*
- Cea de-a doua categorie de Reguli cuprinde domeniile vizate pentru participarea egală: *accesibilitate, educație, angajare în muncă, susținerea veniturilor și securitatea socială, viața de familie și integritatea personală,*

²³ Ratificată de România prin Legea nr. 19/1990, publicată în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 112 din 10 octombrie 1990.

²⁴ Ratificată de România prin Legea nr. 18/1990, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 109 din 28 septembrie 1990.

cultura, recreere și sport, religie;

- A treia categorie de reguli cuprinde măsuri pentru implementare: *informare și cercetare, elaborare politici și planificare, legislație, politici economice, coordonarea muncii, organizații ale persoanelor cu dizabilități, pregătirea persoanelor, programe de monitorizare la nivel național și de evaluare a dizabilității, cooperarea tehnică și economică, cooperare internațională.*

Principiile și orientările politice afirmate în *Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Dizabilități și Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor pentru Persoanele cu Dizabilități* au influențat promovarea, formularea și evaluarea politicilor, planurilor, programelor și acțiunilor la nivel național, regional și internațional, în vederea continuării egalizării șanselor pentru persoanele cu dizabilități.

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), adoptată, împreună cu *Protocolul Opțional* al acesteia, în decembrie 2006, și intrată în vigoare la 3 mai 2008 este principalul instrument juridic internațional de luptă împotriva discriminării persoanelor cu dizabilități, mai ales datorită numărului record de semnături de aderare: 153 state au semnat CDPD, 90 state au semnat *Protocolul Opțional*; dintre acestea, *Convenția* a fost ratificată de 108 țări, printre care și România, iar *Protocolul Opțional* de 63 de țări.

Intrarea în vigoare a CDPD și a Protocolului Opțional a marcat începutul unei noi etape în eforturile „de a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și egală a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități, și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă”²⁵.

CDPD, cea mai recentă și cea mai detaliată recunoaștere a drepturilor omului pentru persoanelor cu dizabilități – subliniază drepturile civile, culturale, politice, sociale și economice ale persoanelor cu dizabilități.

Deși persoanele cu dizabilități au fost întotdeauna îndreptățite să aibă aceleași drepturi ca oricine altcineva, este pentru prima dată când

drepturile lor sunt stabilite în mod cuprinzător într-un instrument internațional obligatoriu.

CDPD aplică drepturile omului dizabilității, făcând astfel ca drepturile generale ale omului să fie specifice persoanelor cu dizabilități²⁶ și clarificând legile internaționale existente referitoare la dizabilitate. Documentul a generat, pe bună dreptate, așteptări extraordinare în ceea ce privește sprijinul acordat persoanelor cu dizabilități din întreaga lume, ale căror drepturi au fost de multe ori încălcate, fiind un amestec foarte subtil de vechi și nou, care confirmă drepturile existente și întărește ideea că sunt necesare tratatele specifice unui grup, cel puțin în parte, pentru a lua în considerare experiența ireductibilă a acestuia în ceea ce privește exercitarea drepturilor. Într-o oarecare măsură CDPD, pur și simplu reafirmă aplicabilitatea drepturilor omului existente la persoanele cu dizabilități dintr-o perspectivă anti-discriminare.

În parte, CDPD este un mod de a afirma într-un instrument juridic o serie de drepturi care sunt abordate în alte tratate privind drepturile omului, protejate pe plan internațional, atât civile politice, economice, sociale și culturale, statele părți având obligația generală de „a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă”.

În acest caz apare întrebarea, legitimă de altfel: de ce a fost necesară această afirmare a drepturilor anterioare, în cazul persoanelor cu dizabilități? Răspunsul are legătură cu faptul că, în multe cazuri, aceste drepturi nu au fost și, desigur, încă nu sunt, în multe cazuri, evidente, deoarece, pentru o lungă perioadă de timp, persoanele cu dizabilități, au fost cu greu considerate ființe umane și, ca urmare, le-au fost negate drepturile fundamentale, ele fiind victime ale genocidului și ale discriminării masive. Astfel, CDPD afirmă „dreptul de a avea drepturi”, recunoașterea solemnă lipsită de ambiguitate și așteptată de mult timp a egalității absolute a persoanelor cu dizabilități cu toate

²⁵ Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, art. 1.

²⁶ A se vedea Frederic Megret, *The disabilities convention: human rights of persons with disabilities or disability rights?*, Human Rights Quarterly, 2008.

celelalte persoane.

Primul principiu general al Convenției, care cere „respect pentru demnitatea inerentă” a persoanelor cu dizabilități, este revelator în acest sens, aceasta reprezentând, de fapt, premisa fundamentală de la care drepturile curg în mod tradițional. În afară de recunoașterea drepturilor pentru persoanele cu dizabilități, CDPD se construiește pe ceilalți piloni gemeni: de egalitate și non-discriminare.

Ideea de egalitate confirmă aplicarea drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități, mai degrabă decât crearea de noi drepturi.

Deși CDPD nu este descrisă în mod specific ca o convenție anti-discriminare în aceeași matriță ca și celelalte, nu există nici o îndoială că motivul central al îngrijorării privește discriminarea, pentru că, în preambul se menționează „necesitatea ca persoanelor cu dizabilități să li se garanteze dreptul de a beneficia pe deplin de acestea, fără discriminare” (pct. c) și subliniază că „(...) discriminarea oricărei persoane pe criterii de dizabilitate este o încălcare a demnității și valorii inerente a omului,” (pct. h).

CDPD, de asemenea, îmbogățește fundamental și modifică conținutul drepturilor existente, atunci când este vorba de persoane cu dizabilități, de multe ori prin reformularea acestora. Astfel, anti-discriminarea afirmată de CDPD, reprezintă mai mult decât o reafirmare solemnă a ceea ce este evident (sau ceea ce ar trebui să fie evident), prin sublinierea unei serii de caracteristici cheie ale drepturilor prevăzute în acest document, nespecifice în principalele instrumente internaționale privind drepturile omului.

În primul rând, textul clarifică modul în care drepturile se aplică persoanelor cu dizabilități: spre exemplu, dreptul la recunoașterea egală în fața legii presupune că persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la „măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice”, și că această capacitate juridică trebuie să fie protejată prin „măsuri...ce prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale

privind drepturile omului”.

Și alte drepturi sunt, de asemenea, reformulate în mod semnificativ: dreptul la libertate și siguranță al persoanelor, care implică faptul că „existența unei dizabilități nu justifică în niciun fel privarea de libertate”; dreptul la libertatea de circulație și cetățenie implică faptul că persoanele cu dizabilități nu vor, ca urmare a dizabilității lor, să fie lipsite de cetățenia lor, sau „capacitatea de a obține, poseda și utiliza documente privind cetățenia lor”, sau a „dreptului de a intra în propria lor țară”; libertatea de exprimare și opinie este specificat ca, inclusiv „libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei (...) prin toate formele de comunicare la alegerea lor”. Respectul pentru viața privată presupune „a fi protejat”, indiferent de locul de reședință și include în mod special „confidențialitatea informațiilor personale, de sănătate și de reabilitare a persoanelor cu handicap”; dreptul la respectarea „domiciliului și a familiei”, subliniază faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul de a „decide liber și responsabil asupra numărului și planificării copiilor” și „a păstra fertilitatea lor în condiții de egalitate cu ceilalți”; conținutul drepturilor la educație, sănătate, muncă, nivel de trai adecvat, sunt toate precizate în detaliu într-un mod care să satisfacă nevoile persoanelor cu dizabilități.

CDPD evidențiază, uneori în detaliu, măsurile ce trebuie întreprinse pentru a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a drepturilor. Există multe referiri la „luarea de măsuri adecvate” sau „adoptarea de măsuri imediate, eficiente și adecvate”. Toate acestea apar în mod evident, ca obligații ale statului, mai degrabă decât ca drepturi ale omului în sine.

În unele cazuri, CDPD promovează noi categorii de drepturi care prelungesc în mod semnificativ o serie de drepturi existente. O serie de prevederi ale CDPD merg mai departe decât pur și simplu o reformulare a prevederilor documentelor anterioare, surprinzând drepturi care nu au fost evidențiate ca atare în principalele instrumente internaționale privind drepturile omului.

Aceste drepturi nu sunt complet noi și într-adevăr sunt drepturi ale tuturor ființelor umane,

dar, circumstanțele speciale ale dizabilității au dus la necesitatea de a le include în document. Spre exemplu, articolul 16 „nimeni nu poate fi supus exploatării, violenței și abuzului”, sau „dreptul la participare deplină și efectivă și includerea în societate”, care include și dreptul de a participa „la viața politică și publică” (care nu este menționată ca atare în instrumentele privind drepturile omului existente, dar este un alt mod de a descrie drepturile politice) și dreptul de a participa „la viața culturală, activități de recreere, timp liber și sport”, sunt drepturi amplificate în contextul dizabilității, astfel încât, de exemplu, „participarea la viața politică și publică” include obligația pentru state de a promova în mod activ „un mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la administrarea afacerilor publice”.

Întreaga CDPD este infuzată de noțiunea de "participare" ce apare astfel ca ceva asemănător cu un drept în general. Acest drept merge dincolo de participare, se prezintă ca abilitatea de a sta și de a vota pentru o funcție publică, de exemplu, sau de a participa în mod special la „viața culturală, recreere, timp liber și sport” fiind mai degrabă o cerere mai largă ce cade în sarcina nu numai a statului, dar și a societății, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să fie pe deplin membri ai societății.

Foarte strâns legat de noțiunea de participare (și, în sine, un drept incontestabil nou) este dreptul de a „trăi în comunitate”. Din nou, este vorba de un drept care nu este protejat în nici unul din instrumentele internaționale existente în domeniul drepturilor omului.

Astfel, CDPD merge mai adânc în abordare, prin extinderea drepturilor cunoscute și existente, cu un strat superior de drepturi ale căror obiectiv poate fi văzut ca protejarea persoanelor cu dizabilități de la unele dintre cele mai profunde cauze de încălcări ale drepturilor lor. Este mai puțin clar dacă acestea sunt drepturi care sunt specifice pentru persoanele cu dizabilități, sau pur și simplu drepturi care există într-o formă sau alta pentru toate ființele umane, dar a căror existență trebuie să fie evidențiată în acest context, din cauza vulnerabilităților specifice ale persoanelor cu dizabilități.

În cele din urmă, CDPD, se apropie foarte

mult de crearea de noi drepturi, drepturi specifice pentru persoanele cu dizabilități, mergând dincolo de extinderea pur și simplu a drepturilor existente, prin formularea de noi drepturi, specifice acestora, neîncadrate ca atare. Exemplul cel mai semnificativ este „autonomia” care, deși nu este definită în Convenție, se referă la capacitatea persoanelor cu dizabilități de a face lucrurile pe cont propriu, fără ajutorul altora având legătură cu dreptul de a fi „liber de a face propriile alegeri”. Ideea de autonomie este legată de „mobilitate personală” și „accesibilitate”, de „dreptul de a trăi independent”, de măsurile de „abilitare și reabilitare” care au scopul de a permite „să obțină și să mențină maximum de autonomie, să-și dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional”, dar, mai ales de „recunoașterea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități”, care reprezintă de fapt punctul culminant.

Într-adevăr, autonomia face individul capabil de a se bucura de drepturi. Există un sens în care autonomia înseamnă ceva foarte diferit pentru persoanele cu handicap, un sens în care ea are o consonanță foarte diferită în termeni de drepturi. Autonomia este de fapt o formă de drept al omului care are sensul său în legătură cu vulnerabilitățile specifice persoanelor cu dizabilități.

CDPD pune accent pe responsabilizarea societății față de persoanele cu dizabilități. Societatea este datoare să facă eforturi pentru a asigura viața în demnitate și șanse egale tuturor membrilor săi și trebuie să ia în considerare mediul. Mediul este cel care hotărăște ce efect are o deficiență asupra vieții cotidiene a persoanei.

Adoptarea și intrarea în vigoare a documentului marchează o schimbare profundă în abordările existente cu privire la dizabilitate. În CDPD, accentul nu mai este pus pe „imperfecțiunea” percepută a persoanei, ci, dimpotrivă, dizabilitatea apare ca o „patologie a societății”, care este rezultatul eșecului societăților de a fi incluzive și a se adapta diferențelor individuale. Societățile trebuie să se schimbe, nu individul, iar CDPD furnizează un „traseu” pentru o asemenea schimbare, în preambul fiind recunoscut faptul că

„dizabilitatea este un concept în evoluție și rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți” (lit. e).

De asemenea, Statele trebuie să consulte persoanele cu dizabilități și organizațiile lor reprezentative atunci când elaborează legi, politici și programe pentru a implementa documentul. Convenția le mai cere organizațiilor publice și private să se „adapteze în mod rezonabil” la situația persoanelor cu dizabilități. Aceasta este însoțită de un Protocol Opțional care, dacă este ratificat, oferă o procedură de plângere și o procedură de investigare, ce pot fi depuse la comitetul care monitorizează tratatul.

CDPD avansează reforma legală a dizabilității implicându-i direct pe cei cu dizabilități și folosind cadrul drepturilor omului. Mesajul de bază este acela că persoanele cu dizabilități nu ar trebui privite ca „obiecte” de administrat, ci „subiecți” ce merită respect egal și respectarea drepturilor omului²⁷.

Concluzii

Mai întâi de toate, trebuie evidențiat faptul că, referitor la abordarea dizabilității, confruntarea de idei s-a încheiat. Schimbarea de paradigmă la perspectiva drepturilor omului este acum aproape universală. Cele mai multe țări au început să abordeze dizabilitatea ca pe o problemă de drepturile omului. Autoritatea morală, Regulile Standard, a permis legitima schimbare de paradigmă care demonstrează că aceasta este posibilă și benefică, atât pentru persoane fizice cât și pentru comunitățile lor. Dacă există un mesaj mai larg în mișcarea

pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, acela este că cetățenia presupune accesul efectiv egal pentru toate dimensiunile vieții.

În al doilea rând, recunoscând că schimbarea de paradigmă la nivel de idei este una, realitatea este cu totul alta. Există o mare diversitate de abordări juridice, având în vedere diversitatea culturilor din lume și a sistemelor juridice. Semnificația globală a conceptului de „adaptare rezonabilă” este elementul esențial care intervine în toate legislațiile în vigoare și, în mod clar, lucrul important ce trebuie realizat este educarea oamenilor din diferite culturi juridice cu privire la natura și funcționarea acestui concept, fără de care legislația, fie va eșua sau nu va realiza la fel de mult cât ar putea.

În al treilea rând, organizațiile regionale - cum ar fi Consiliul Europei și Uniunea Europeană - pot acționa ca facilitatori pentru transferul de idei din domeniul egalității de șanse și drepturilor omului către politicile naționale, valorificând astfel autoritatea morală, legală și politică a acestora.

Nu în ultimul rând, includerea pe agenda publică a discriminării, deși este importantă, nu epuizează spectrul complet de probleme care afectează respectarea deplină a drepturilor omului în cazul persoanelor cu dizabilități. Legea anti-discriminare este un instrument indispensabil, dar trebuie recunoscut că, deși legislația în vigoare, poate prevede drepturi pentru persoanele cu dizabilități, sunt necesare măsuri care să asigure exercitarea deplină a acestora.

O legislație în domeniul dizabilității, bazată pe drepturile omului acționează ca un „factor de civilizare”, în orice societate care respectă diversitatea și are scopul de a crea o societate cu adevărat deschisă tuturor.

²⁷ *Raportul Mondial privind Dizabilitatea*, Organizația Mondială a Sănătății și Banca Mondială, 2001.